

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА
(ВІЙСЬКОВА) АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА»

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

29–30 червня 2023 року

Харків
2023

Редакційна колегія:

В. О. Лагутіна — директор Комунального закладу
«Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва»,
кандидат архітектури, член Харківської організації
Національної спілки художників України.

І. І. Семикопенко — заступник директора Комунального закладу
«Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва»,
магістр державного управління.

Н. М. Роман — кандидат педагогічних наук, доцент,
член Харківського обласного відділення Національної
всеукраїнської музичної спілки

Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку. Матеріали науково-практичної конференції (29–30 червня 2023 року). — Харків. Видавець: О. А. Мірошниченко, 2023. — 336 с.

ISBN 978-617-8130-34-3.

Збірка містить тези та доповіді, оголошені в ході роботи щорічної науково-практичної конференції з міжнародною участю «Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку», яка відбувалася в м. Харкові 29–30 червня 2023 року. До конференції долучилися науковці та практики, що досліджують питання збереження та розвитку традиційної культури на Харківщині, Донеччині, Дніпропетровщині, Закарпатті, Івано-Франківщині, Кіровоградщині, Київщині, Львівщині, Луганщині, Рівненщині, Полтавщині, Чернігівщині, а також провідні вчені, які через воєнні дії опинилися в різних країнах світу, а саме: в Англії, Бельгії, Канаді, Китаї, Німеччині, Польщі.

У процесі обговорення та наукової дискусії були висвітлені ключові питання пошуку нових векторів розвитку традиційної культури за умов глобалізації й соціальних трансформацій; інноваційних інструментів щодо відтворення й розвитку зразків нематеріальної культурної спадщини в контексті актуальних культурних тенденцій; механізмів фіксації та відбудови зруйнованих історико-культурних об'єктів. У публікаціях дослідників, краєзнавців, фольклористів, мистецтвознавців та педагогів розкриті проблеми ревіталізації традиційної культури та мистецьких інституцій, а також накреслені шляхи збереження національної ідентичності через популяризацію традиційної культури і консолідацію української нації.

Для широкого кола науковців, практиків, а також усіх тих, хто цікавиться актуальними тенденціями в різних галузях народного мистецтва та новими векторами розвитку традиційної культури на локальному та глобальному рівнях.

УДК 008(062.552)

ISBN 978-617-8130-34-3

© Автори збірки, 2023

Іван ЗАГРІЙЧУК

доктор філософських наук, професор
Українського державного університету
залізничного транспорту
м. Харків

УКРАЇНА НА ПЕРЕЛОМІ: СТАНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ

Перше, що впадає у вічі, коли намагаються осмислити сутність будь-якої традиції, це сталість як одна із найголовніших її рис. Це ті норми та звички, які слід підтримувати і передавати далі через покоління. Окрім певної сталості, традиції все ж змінюються. Про це уже говорилося [1], фіксуючи саму етимологію слова, що в перекладі з латинської означає передавати, віддавати, вручати. Таким чином, не варто надто наполягати на незмінності. Сталість та змінність становлять дві сторони єдиного духовного процесу, який є складовою широким та багатогранним історичним розвитком будь-якої сталої спільноти.

Так чи інакше, говорячи про традиції та їх наслідування, в туні залишається питання, а як та чи інша традиція виникає. Банальним є твердження: все, що існує, колись починалось. Будь-яка даність не є вічною і не все, що існує сьогодні, існувало завжди. Все наявне отримує своє існування з певних причин, за певних обставин. Саме тому справедливо мислити будь-яку традицію в сукупності з умовами, в яких вона зародилась. Іншими словами, сама по собі традиція не має цінності. Її важливість визначається відповідністю щодо суспільних обставин, в яких вона виникла і продовжує існувати.

У часи становлення традиції її відповідність суспільним обставинам безумовно існує. Без неї вона не могла б ні виникнути, ні тим більше продовжувати своє існування. Традиція виникає тоді, коли для неї складаються обставини, коли в суспільстві на неї виникає запит. Адекватна відповідь на запит і визначає функцію традиції. Образно кажучи, традиція є певним духовним випаром реального способу життя.

Древні традиції зароджувались стихійно. Склались вони не відразу, як не відразу сформувались регулярні форми соціальних практик, які

обслуговувались традиціями. Можна припустити, що до того як вони склались і стали традицією, існувало безліч спроб і способів опанувати обставини, в яких спільнота існувала. Вижили і стали традицією тільки ті способи поведінки, які виявились найбільш ефективними і пристосованими до тодішніх умов.

Виходячи із сказаного можна зробити висновок, що становлення будь-якої традиції вписується в поняттєву пару «випадковість» та «необхідність». Не всяка випадковість, незалежно від того, чого вона стосується, перетворюється в необхідність. Тільки той випадок, що повторюється, стає необхідним, а потім звичним та само собою зрозумілим. Та для пояснення процесу становлення традиції недостатньо цього загального судження. Як зазначено вище, будь-яка традиція складається в певних життєвих обставинах. Це означає, що вона причинно обумовлена, або навіть так – вона умовна. Тобто вона «працює» в певних умовах, адекватна за певних умов.

Суспільні умови існування будь-якої спільноти, яка продукує традиції, постійно змінюються. Історичне буття спільнот породжує все нові і нові обставини, до яких слід пристосовуватись. З одного боку, безперервність існування вимагає спадковості в розвитку, з іншого – розвиток неможливий, якщо відбувається консервація звичок. В першому випадку спадковість зберігає накопичений досвід, страхує спільноту від необхідності, як кажуть в народі, «винаходити велосипед», в іншому випадку – трансформація необхідна для її приведення у відповідність з новими обставинами життя.

Пристосування традицій до нових історичних реалій відбувається по-різному. В одному випадку їх намагаються оновити, в іншому – відродити. Але нерідко як оновлення, так і відродження виливаються в становлення нових традицій. Так сталося, наприклад, з епохою Відродження в Європі – свідоме налаштування на відродження античної спадщини породило нові традиції, які стали базою для революційних перетворень Нового часу.

Серед різноманітних традицій на сьогодні найбільш виразними та значимими є національні. Існують звичайно ж сімейні, виробничі, наукові

та інші, але, як відомо, формуються вони в рамках національних традицій та ментальності. Це з одного боку. З іншого – національні мотиви присутні в більш широких людських об'єднаннях, як наприклад, цивілізаціях. Виходить, що національні традиції є середовищем, де формується світобачення, що відлунує як в субнаціональних об'єднаннях, так і в наднаціональних утвореннях. Прикладів розповсюдження національних традицій на інші культури та цивілізації безліч: від християнства до розповсюдженого сьогодні в багатьох країнах святкування Хелловіна і Дня святого Валентина.

Власне запозичення уже існуючих традицій в інших національних культурах можна кваліфікувати як їх становлення на новому ґрунті. Тут варто знову звернути увагу на те, що таке запозичення викликане конкретними обставинами, має свої причини. Правда, завжди виникає питання, наскільки доречними є такі запозичення. Звернемо увагу лише на те, що такі процеси частіше всього виникають в умовах суспільної кризи, коли звичні форми життя зазнають руйнації.

Отже, роль національного життя, умов, в яких нація існує, на формування традицій безумовна та незаперечна. Підтвердження цьому находимо навіть у сфері філософії. Як відомо, на певному етапі історичного розвитку на британських островах панував емпіризм, а в рамках континентальної Європи авторитетом користувався раціоналізм. Цей факт находить своє пояснення в різних обставинах національного розвитку країн континенту та Англії. Те саме можна сказати й про прагматизм. Зародившись на американському континенті, він згодом розповсюдився на інші частини світу, проте іменують його не інакше як американський прагматизм. Більше того, якщо на початках він сприймався як ідеологія американського бізнесу, то сьогодні його називають ідеологією американського способу життя. Отже, мова йде про світогляд новітньої американської нації, що виникла впродовж короткого історичного часу і стала лідером сучасного світу.

Національні традиції завжди відображають колективний досвід спільноти, досвід найбільш важливий, життєствердний, такий, що забезпечує існування нації, її продовження в поколіннях. Традиція оберігає

націю, захищає її від духовної ерозії, відрізняє від інших, служить маркером такого розрізнення.

На сьогодні, не дивлячись на глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, нації залишаються *акторами* культури та геополітики. Всі інсинуації навколо нібито зникнення націй розбиті самою історичною практикою останнього десятиліття. Співати реквієм [2] по нації в ситуації російсько-української війни просто непристойно. Задеклароване знищення української нації [3] прикриті ідеєю денацифікації обернулось злочином проти людства. Годі вже говорити про заперечення існування української нації [4], яке доводиться дивним чином: не існує української нації, існує єдина російська. Іншими словами, заперечується не існування націй взагалі, а саме української. Частині світової людності відмовляють у праві на існування.

Отже, коли на кону стоїть питання про існування частини людства, то самий раз не лише відрефлектувати проблему, але й здійснити практичні кроки по утвердженню національної екзистенції. Серйозним моментом утвердження екзистенційної стійкості є національні традиції. По-перше, слід і далі плекати традиції, які склались віками. Це стосується всього фольклору та звичаїв. По-друге, важливим є творення нових традицій, які куються в горнилі сучасної війни за національну незалежність.

Сьогодні є можливість не вигадувати міфи, як це робилось і робиться нашим ворогом. Наші бійці реальними вчинками довели свій героїзм, слід тільки не забувати подвигів і належним чином їх канонізувати, зробити взірцевими для майбутніх поколінь. Це органічно впишеться в героїчне минуле киево-руських князів Ігоря, Святослава Хороброго та їхніх воїнів, звитяжців козацької доби, переможців у війнах ХХ століття. Сучасна національно-визвольна війна уже породила цілу культуру військового часу, яка вже завтра, як історичне минуле, стане традицією та буде надихати на звершення майбутніх поколінь в ім'я народу.

Говоримо зараз не про конкретні традиції, а про загальну закономірність розвитку духовної сфери, чільним моментом якої є

традиції. В які конкретні форми втілиться здобутий досвід покаже час. Але вже зараз наше духовне життя пронизане цінностями, які до цього значною частиною громадян не усвідомлювались. Із моменту отримання юридичної незалежності в духовній сфері уживались різні, часом навіть протилежні погляди на суверенність, соборність, самоцінність національного існування. Різноспрямованість мислення стала не останньою причиною сьогоднішніх бід. Отже, національні традиції, особливо традиція цінності національного суверенного існування і готовність її відстоювати як своє власне Я, є серйозною духовною підвалиною національної екзистенції.

До сказаного вище можна додати наступне. До розпаду соціалістичного табору, який відбувся остаточно після краху Радянського Союзу, боротьба між системами, як виявилось, прикривала національні змагання крупних націй за світове панування. Дві світові війни цьому підтвердження. Якщо в роки Першої світової війни це малось на увазі, а інколи і не до кінця усвідомлювалось учасниками тих подій, то ініціатори Другої світової війни про це вже заявляли, хоч знову ж таки не завжди відверто. У випадку перемоги коаліціантів осі Берлін, Рим, Токіо сутічка між ними через певний час була би неминуча.

Після перемоги антигітлерівської коаліції, в результаті якої був подоланий німецький нацизм, а потім і японський імперіалізм, відразу виникла холодна війна між колишніми союзниками по антигітлерівській коаліції. Ця війна, яку сьогодні інколи називають третьою світовою, до 1991 року прикривалась, як і раніше, соціальними ідеологемами. Але вже після розпаду СРСР ця боротьба з боку Російської Федерації перетворилась у відверту національну експансію проти сусідніх народів. Несправедлива та неспровокована агресія проти України продемонструвала, що в Росії остаточно визріла сучасна агресивна форма неонацизму, яку все частіше називають рашизмом.

Як бути? Як вирішити проблеми в контексті нашої теми обговорення? Чому я підкреслюю контекст? Тому що проблема багатогранна і традиціями вона не обмежується і виключно ними не вирішується. Проте, національні традиції складають суттєву частину духовної міці нації, її спроможності чинити опір агресії та

несправедливості. Але, скажете ви, Росія й спирається на свої традиції та так звані «духовні скрепи». Вірно. І тут саме раз зафіксувати необхідність демократичних національних традицій. Саме в рамках боротьби за демократію і вирішується проблема національного існування України та інших націй, які опинились під загрозою.

Стосовно традицій і війни, то можна сказати, що війна прийшла саме туди, де були слабкі національні традиції, де вони були захитані, де їм не надавали належного значення.

Повертаючись до теми становлення традицій, ще раз зафіксуємо: найкращий, найбільш вдалий період становлення та формування традицій – це період соціальних криз та війн. Не дивлячись на нелюдські жахи – це час великих можливостей, в тому числі й складання нових традицій, нових в хорошому розумінні національних міфів, народного епосу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загрійчук І.Д. Традиція. Новація. Ідентичність. *Традиційна культура в умовах глобалізації: збереження автентичності та розвиток креативних індустрій*. Матеріали науково-практичної конференції, 22 – 23 червня 2018 року. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. С. 134 – 139.
2. Тишков В.А. Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии. М. : Наука, 2003, 543 с.
3. Сергейцев Тимофей. Что Россия должна сделать с Украиной. Код доступа: <https://ria.ru/20220403/ukraine-1781469605.html>.
4. Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців». 12 липня 2021 року. Код доступа: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.

Наукове видання

**ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
НОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ**

Матеріали науково-практичної конференції
(29–30 червня 2023 року)

ISBN 617-8130-34-3

Відповідальний за випуск *І. І. Семикопенко*

Редактор Н.М. Роман.

Дизайн обкладинки *А. А. Хільковська, М. І. Кравченко*

Підписано до друку 17.11.23.

Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 19,53. Гарнітура Times.

Наклад 50 прим.

Адреса редакційної колегії:

61002, Україна, м. Харків, вул. Пушкінська, 62;

КЗ «Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва».

Тел.+380 (57) 725-12-36

Видавець: Мірошніченко Олег Анатолійович

61002, м. Харків, вул. Дарвіна, 16, кв. 25.

Свідоцтво Державного комітету телебачення
і радіомовлення України

серія ДК № 5818 від 28.11.2017 р.

ел. пошта: merash@i.ua

Надруковано у друкарні ТОВ «Цифра Прінт».

Свідоцтво про Державну реєстрацію А01 № 432705 від 03.08.2009 р.

Адреса: 61166, м. Харків, вул. Данилевського, 30